

UNA KETUBÀ INÈDITA A L'ARXIU EPISCOPAL DE VIC

IRENE LLOP I JORDANA¹

Aquest article estudia la Ketubà trobada a l'Arxiu Episcopal de Vic. La ketubà és el contracte matrimonial fet per testimonis d'acord amb el dret civil jueu. El document detallava les condicions que corresponien al marit (tals com el proporcionar a la dona els aliments, vestit i drets conjugals), així com les condicions econòmiques. Aquest article conté la transcripció i traducció de la ketubà entre R. Samuel i Bella. El marit promet pagar 200 *zuzim* per la seva virginitat i 200 diners grans, i així mateix promet vetllar perquè sigui mantinguda. L'esposa aporta or, robes i joies amb un valor de 5 morabatins d'or. Una altra ketubà existent a l'arxiu té característiques molt similars.

This paper is about a ketubah found in the Arxiu Episcopal of Vic (Catalonia). The ketubah is the marriage contract, drawn by witnesses in accordance with Jewish civil law. This document detailed the conditions upon the husband (such as providing his wife with food, clothing and conjugal rights) as well as monetary conditions. This paper contains the transcription and translation of the ketubah between R. Samuel and Bella. The husband promised to pay 200 zuzim for her virginity and 200 diners grans, as well as the promise of seeing that she would be provided for; the wife brought gold, clothes and jewels at a value of 5 gold morabatins. Another ketubah in the Archive features characteristics very similar to this one.

Mentre es duia a terme la catalogació de l'Arxiu Episcopal de Vic va aparèixer un pergami escrit amb caràcters hebreus, que vam identificar com una ketubà.

La ketubà és el contracte matrimonial jueu. Aquest document conté les obligacions del marit vers la muller (menjar, beure i les relacions conjugals, es tracta de drets de la dona i deures dels homes) i el dot. En aquest sentit protegia la dona del repudi i a la vídua, ja que els seus únics béns segurs eren el dot i el llegat que havia rebut mitjançant el contracte. Tots els drets de la ketubà caduquen si la causa de divorci és la immoralitat de la dona o per delictes greus (*Sota* 4, 5; *Ket.* 7, 6; *Kid.* 2, 5).

El text de la ketubà, en hebreu i arameu, comença amb la data i lloc de casament, que apareixen al principi dels documents en els contractes privats, i va seguit dels noms del nuvi, de la núvia i la proposició «Sigueu la meua dona segons la llei de Moisès i Israel». Després trobem les clàusules habituals: la part

1. Voldria agrair a Mn. Miquel dels Sants Gros les facilitats que m'ha donat per treballar aquest document, i les observacions i comentaris del Dr. Enric Cortès, la Dra. Ana Bejarano i el Dr. Javier Castaño.

bàsica de la ketubà és la quantitat que el nuvi dóna a la núvia (מִדָּר); la núvia accepta i aporta el dot (נְדוּנָא), donat a la núvia pel seu pare; la propietat privada de la dona (נְכֹסֵי מְלוּג) és donat completament a la núvia, i el marit gaudeix de l'usdefruit durant el matrimoni; el nuvi promet un regal addicional (מִתְנָה o תְּרוּמַת כְּתוּבָה), que era social i voluntari a diferència de la quantitat que aporta el nuvi, que era legal i obligatori; el nuvi dóna garantia de tot, i per assegurar que el document no es basa en especulacions (אֶסְמִכְתָּה) es requereix la formalitat de l'acte d'adquisició (קִנְיִן); segueixen les fórmules habituals de conclusió i la signatura dels testimonis.

El fragment que es conserva a l'Arxiu Episcopal de Vic amb la signatura ACV 55/2 (1412) mesura 13 cm x 32 cm i conté 18 línies. Es tracta de la meitat, corresponent a la part dreta, d'una ketubà escrita en llengua quadrada sefardita² i que té com a decoració unes línies a la part superior del document. Malauradament, no es conserva la data ni el lloc de redacció³. La tinta del manuscrit és negra i sovint descolorida, especialment al marge esquerre del fragment. A les tres últimes línies hi ha un forat que encara dificulta més la lectura.

Aquest document és el contracte matrimonial entre R. Samuel, fill de Iehuda, i Bella, pel qual el nuvi s'obliga a pagar a la núvia 200 zuzim, per la seva virginitat, a més de 200 diners grans i la promesa de mantenir-la. Per la seva part, Bella aporta or, vestits, joies i servei de llit per valor de cinc morabatins d'or. Els noms dels nuvis no estan documentats als *Libri Judeorum* referents als jueus de Vic⁴. Tampoc coneixem els noms dels testimonis.

Aquest no és l'únic contracte matrimonial que es conserva a l'Arxiu Episcopal de Vic. La present ketubà és molt semblant a la ketubà estudiada per Cortès, tot i que en aquesta no apareix el vot de cap que comenta al seu article⁵.

2. Lletra quadrada sefardita del segle XIII per la similitud a una ketubà de Vic estudiada per E. Cortès «A propòsit d'un manuscrit fragmentari hebraico-arameu de l'Arxiu Diocesà de Vic», *Associació d'Estudis Bíblics de Catalunya*, Barcelona, núm. 25-26, 1981, al doc. núm. 268 (provençal, 1239, lletres més altes i estretes que el doc. núm. 242, del 1222) de S. BIRNBAUM, *The hebrew Scripts*, Leiden, 1971 i els doc., núm. 1.8 (Toledo, 1272) i 1.23 (Perpinyà, 1299) BEIT-ARIÉ i SIRAT *Manuscripts Médiévaux en caractères hébraïques portant des indications de date jusqu'à 1540*, CNRS, París- Acadèmia Nacional de les Ciències i de les Lletres d'Israel, Jerusalem.

3. Les lletres שׁוֹרֵרֵי haurien de correspondre a un topònim, de difícil identificació.

4. Aquests *Libri Judeorum* es conserven a l'Arxiu Episcopal de Vic. Han estat objecte d'estudi de R. CORBELLA, *L'aljama de jueus de Vic*. Vic, 1984 i I. Ollich, «Aspectes econòmics de l'activitat dels jueus de Vic, segons els "Libri Judeorum" (1266-1278)». *Miscel·lània de Textos Medievals*. 3. *Els «Libri Judeorum» de Vic i de Cardona*. Barcelona, 1985, i són la base documental de la meua tesi doctoral sobre la comunitat jueva de Vic als segles XIII-XIV.

5. E. CORTÈS, «A propòsit d'un manuscrit fragmentari hebraico-arameu de l'Arxiu Diocesà de Vic», *Associació Bíblica de Catalunya*, Barcelona, núm. 25-26, 1981, pàg. 15.

Transcripció⁶

- 1- עאר יום לירח אדר שני שנת חמשת אלפים ... ושבע מאות ... למנין שאנו מנין כאן
- 2- ורייש איך החתן שמואל בר יהודה(ה)
- 3- (הוי לי לאנתו בדת משה ו)ישראל ואנא אפלח ואוקיר ואיוון וא(פרנס יתיכי ליכי כהלכות גוברין יהודין דפלוחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון)
- 4- (ב)קושטא ויהיבנא ליכי מהר כתוליכי כ(ספ זוני מאתן רהזי ליכי מדאוריתא ומזוניכי וכסותי וסיפוקי ומיעל לותיכי)
- 5- (כאורח כל ארעא וצביאת מרת בילח בתולתא דא והו(ת ליה לאנתו)
- 6- בין בזהב ובגדים ותכשיטין ושמוש ע(רש)
- 7- בזהב ובמשקל שלם בלי פחת סך שומ
- 8- (ה)מאה זהובים גדולים מוראבטינש אנפ
- 9- (הו)סיף לה מדיליה מאתים דינרין גדולים ש(ל כסף)
- 10- (כל זמן ששתר כתובה זה יצא מתחת יד מ
- 11- או כדלא כתוב על גבו שחוא פרוע
- 12- שוטי ברבורם בלבד לומר לא נפרענו (הן בכל סך כתובה)
- 13- (מזונות)ה ופרנסתה הנזכרים בין במקצתן ו(בכל עניני שטר כתובה זה כשני עדים כשרים לולם)

6. Per completar els buits he consultat les transcripcions i traduccions de les següents ketubot: F. CANTERA, «La “ketuba” de D. Davidovitch y las “ketubbot españolas”», *Sefarad*, Madrid-Barcelona, XXXIII, 1973, pàgs. 375-386; E. CORTÉS, «A propòsit d'un manuscrit fragmentari hebraico-arameu de l'Arxiu Diocesà de Vic», *Associació Bíblica de Catalunya*, Barcelona, núm. 25-26, 1981, pàgs. 10-15; I. GONZÁLEZ LLUBERA, «Un contracte de matrimoni jueu de Mallorca», *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, Barcelona, IV, 1917, pàgs. J. L. LACAVE, «Una ketuba de Jaca», *Sefarad*, Madrid, LII, fasc. 2, 1992, pàgs. 421-428 on transcriu el fragment de la *mattana lehud*; J. M. MILLÀS VALLICROSA, «Documents hebraics de jueus catalans», *Memòries de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, vol. I, 1927. V. COLLADO, i R. ROBRES, «Textos hebraicoaramaicós en el archivo de la Catedral de Valencia», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. I, València, 1973, pàgs. 341-346 només tradueix l'encapçalament d'una ketubà de l'any 1363. M. CAMM, *The Jewish way in love and marriage*, New York, 1991, utilitza la forma estàndard del Rabbinical Council of America (pàgs. 199-205). El Dr. J. L. Lacave publicarà aviat a Jerusalem un treball on reuneix les ketubot de la península Ibèrica, omplint un buit important. El parèntesi conté el text reconstruït.

- 14 (בל)א שום נדר ובלא שום שבועה קלה
 –15 על הבאים מכחי נאמנות זו בפרוש (לה)
 –16 חם ובכל לשון (ש)ל זכות ובלא שום (תנאי ושיור בעולם)
 –17 ה ומזונותיה ופ(רנם)תה נזכרים וב
 –18 אי ועל הבאים ב(...)שותי לה תפרע א

Traducció

- 1.- –i deu del mes Adar Segon⁷, any cinc (mil⁸... des de la creació del món segons el còmput que acostumen a usar aquí a la ciutat de⁹)
- 2.- ... el nuvi R. Samuel bar Iehudà
- 3.- (sigues la meva dona segons la llei de Moisès i Israel¹⁰) i jo et serviré i honoraré i sostindré i proveiré (segons el costum dels varons jueus que serveixen i honren les seves dones¹¹)
- 4.- (en) veritat et donaré per la teva virginitat (200 zuzim¹² que et pertanyen, i l'aliment i els vestits i tot el que et manqui, i jo viuré conjugalment amb tu
- 5.- segons el costum universal¹³) i aquesta verge Bella consentí i es convertí (en la seva muller¹⁴)
- 6.- entre or i vestits i joies i servei (de llit¹⁵)
- 7.- en or i per valor íntegre sense disminuir la quantitat

7. El calendari jueu és lunisolar: un any comú consta de 12 mesos, amb cinc mesos de 29 dies, cinc mesos de 30 dies i dos mesos de 29/30 dies. L'any és més curt que l'any solar, i cada dos o tres anys s'afegeix el mes d'Adar Segon per adequar el còmput dels mesos lunars a l'any solar.

8. El còmput dels anys entre els jueus comença des de la creació del món, que consideren que tingué lloc el 3.760 a.C.

9. González, lín. 1; Cantera, lín. 1, ketubà A; Cantera, lín. 1-2, ketubà B; Camm, pàg. 199.

10. González, lín. 3; Cantera, lín.3, ketubà A; Camm, pàg.199.

11. González, lín. 3-4; Cantera, lín. 4, pàg. 378; Cantera, lín. 3, ketubà A; Cantera, lín. 3, ketubà B; Camm, pàg. 200.

12. González, lín. 5; Cantera, lín. 6, pàg. 378; Cantera, lín. 4, ketubà A; Cantera, lín. 4, ketubà B.

13. González, lín. 6; Cantera, lín. 5, pàg. 378; Cantera, lín. 5-6, ketubà B; Camm, pàg. 200.

14. González, lín. 6; Camm, pàg. 201.

15. Cantera, lín. 7, ketubà A; Cantera, lin, 8, ketubà B.

עשרים לירח אחד שני שנת חמ
 ורביש איך החתן רשמואל כן יהודי
 ישראל ואנא אפלה ואוקיר ואיזון וא
 קושטא ויהי בנא ליכי מהר בתולי כי
 אצנא את מבת כלה רתולתא דא דא
 בין כוחב וכנדים ותבשיטין ושמוש
 גזה כוכמי שקל שלם בלי פחת סך שום
 משה דהוכים עדי טפוח אכטינשא
 סיף לה מדיליה מאתם דיעין נחלים
 מן ששטר כתיבה זה יצא מתחת ידי
 גאון בלא סתוב על גבו שהוא פדע
 שותי ברבורם כלכד לומר לא נפרע
 וה ופרנסתה הנזכרים בין כמקצתן
 לא שוכ עדר וכלא שום שבועה קדו
 ועל הבאים מכחי נאמנותו בפרו
 דחם וככל לשון יל זכות וכלא שום
 וה ומזונתיה ופחיתתה הנזכרים
 א ועל הבאים שותי לדהתפרע

- 8.- cinc morabatins¹⁶ grans d'or
- 9.- (el nuvi aquest) afegeix a ella com a regal 200 diners grans (de plata¹⁷)
- 10.- (sempre que) aquest document de ketubà aparegui vàlid en mà (d'ella o en mà dels seus apoderats, si no està esquinçat¹⁸)
- 11.- o escrit damunt d'ell que s'ha pagat¹⁹
- 12.- excepte quan es digui que no hem estat pagats (quant a la suma total de la ketubà²⁰)
- 13.- la manutenció i el sosteniment damunt recordats o (no hem estat pagats) en part (i en tots els assumptes de documents aquesta ketubà serveixi de dos testimonis vàlids per sempre²¹)
- 14.- (sense necessitat) de cap vot ni de cap jurament lleu²²
- 15.- pels meus apoderats, explícitament, a favor d'ella²³
- 16.- amb tots els termes jurídics sense cap (condició ni reserva de cap mena²⁴)
- 17.- la manutenció i el sosteniment damunt recordats
- 18.- sobre els apoderats (...) a ella serà pagada

16. Nom catalanitzat. El *morabatí* era la «unitat monetària d'or almoràvit, equivalent en valor i pes al mancús califal (...) circulà abundantment als regnes cristians peninsulars al s. XII. També en bateren els reis Alfons VIII i Enric I de Castella, el denominat morabatí alfonsí que va córrer a Catalunya a la primera meitat del s. XIII» (M. CRUSAFONT, *Historia de la moneda catalana. Interpretació i criteris metodològics*, Barcelona, 1996).

17. González, lín. 6; Camm, pàg. 201.

18. Cortès, lín. 4-5; González, lín. 3-4.

19. Cortès, lín. 5.

20. Cortès, lín. 6.

21. Cortès, lín. 6-7; Millàs, lín. 6.22. Millàs, lín. 7; *Jurament greu o lleu, ni de qualsevol mena d'excomunió ni del vot de cap a Cortès*, lín. 8.

23. Cortès, lín. 8.

24. Cortès, lín. 9; Millàs, lín. 8-9.